

«غیررسمی»، پنجره‌ای رو به آفتاب

درباره مجموعه مستند تلویزیونی که روایت‌های متفاوتی از شخصیت رهبر شهید انقلاب به نمایش می‌گذارد

محمد عنبرسوز | این ذات هنر است که گاهی می‌تواند با یک جابه جایی کوچک در زاویه دید، به کشف جهانی تازه منجر شود. بسیاری از چهره‌های بزرگ سیاسی، فرهنگی و تاریخی سال‌ها در قاب‌های رسمی دیده شده‌اند که اگرچه بخشی از واقعیت را بازتاب می‌دهند، اما لزوماً تمام آن را روایت نمی‌کنند.

تمام کردن تصویر یک شخصیت برجسته، کار مستندهایی

درنگ

آنچه در برابر مخاطب «غیررسمی» قرار می‌گیرد، صرفاً پرتره رسمی یک سیاست مدار برجسته نیست؛ بلکه تصویری است از انسانی که در خلال گفت‌وگو، شنیدن، مزاح، خاطره‌تعریف کردن و مواجهه مستقیم با افشار مختلف جامعه دیده می‌شود. به بیان دیگر، «غیررسمی» بر پایه نوعی «استراتژی صمیمیت» بناشده است؛ راهبردی که تلاش می‌کند به جای نمایش فاصله، بر نزدیکی تأکیدکند، به‌جای برجسته‌کردن جایگاه رسمی، بر کیفیت ارتباط انسانی متمرکز شود و به جای روایت‌قدرت از پشت‌تربوین، آن‌را درگفت‌وگوهای رو در رو و پشت‌درهای نیمه‌باز به تصویر بکشد. شاید همین ویژگی مهم‌ترین دلیل موفقیت این مجموعه مستند در جلب توجه مخاطبان باشد، زیرا «غیررسمی» توانسته وجهی کمتر دیده شده از شخصیتی را نمایش دهد که عمده نسل‌های معاصر ایران او را بیش از هر چیز در قاب‌های رسمی دیده‌اند.

آرشیو لبریز از ناشنیده‌ها

مروری بر زندگی، سلوک شخصی و حضور چند دهه‌ای رهبر انقلاب در متن تحولات ایران، به‌روشنی‌نشان می‌دهد که «غیررسمی» تنها یکی از ده‌ها و شاید صدها مستندی است که امکان تولید آن‌ها، بر مدار زندگی یکی از شاخص‌ترین چهره‌های سیاسی ایران معاصر، وجود دارد. حضور در سال‌های مبارزه، تجربه‌زندادن و تبعید، ارتباط گسترده با طیف‌های مختلف فرهنگی و اجتماعی، فعالیت‌های فکری و ادبی، علاقه به کتاب و شعر، ارتباط با هنرمندان، دانشمندان، خانواده‌های شهدا، فعالان جهادی و افشار گوناگون جامعه، هر یک به تنهایی می‌توانند موضوع یک مجموعه مستند مستقل باشند؛ مشروط بر اینکه تمامی آن‌ها از همین زاویه دید خلاقانه بهره‌برند. بخش بزرگی از این ظرفیت‌ها، به دلایل مختلف، تاکنون به تولید آثار مستند منجر نشده‌اند. با این حال، همچنان حجم درخور توجهی از تصاویر آرشیوی در دسترس قرار

از جنس «غیررسمی» است؛ تلاشی برای عبور از تصاویر آشنا و رسیدن به لایه‌هایی کمتر دیده شده از شخصیتی که دهه‌ها در متن مهم‌ترین تحولات سیاسی و اجتماعی ایران قرار داشت و کشتی جامعه ایران را، برای حدود چهار دهه، در انواع تلاطم‌ها، رهبری کرد و به سلامت از طوفان‌های مختلف عبور داد. مجموعه مستند «غیررسمی» که با بهره‌گیری از تصاویر آرشیوی و روایت دیدارهای مختلف رهبر انقلاب اسلامی با گروه‌های گوناگون در محافل موسوم به «جلسات

دارد که می‌تواند مواد خام تولید آثاری متفاوت، جذاب و حتی شگفت‌انگیز باشد. افزون بر این، افراد پرتعدادی که در مقاطع مختلف با رهبر شهید انقلاب دیدار، همکاری یا معاشرت داشته‌اند، همچنان در قید حیات هستند و خاطرات و روایت‌های آنان می‌تواند بنیان مستندهایی تازه و خلاقانه‌را شکل دهد. از این‌منظر، «غیررسمی» را می‌توان نه نقطه پایان، بلکه نقطه آغاز یک مسیر دانست؛ مسیری که هنوز ظرفیت‌های فراوانی برای کشف و روایت دارد.

از مستند تا حافظه جمعی

یکی از دستاوردهای مهم مجموعه مستند «غیررسمی» آن است که از محدوده یک اثر مناسبتی فراتر می‌رود و به بخشی از حافظه تصویری یک نسل تبدیل می‌شود. بسیاری از لحظاتی که در این مجموعه ثبت شده‌اند، شاید در زمان وقوع خود اهمیت چندانی نداشتند، اما با گذشت زمان، به اسنادی تاریخی و ارزشمند برای شناخت فضای اجتماعی و فرهنگی یک دوره تاریخی مهم و واکاوی شخصیت رهبر شهید ایران در این دوره بدل شدند. در واقع، مستند «غیررسمی» نه فقط رویدادها، بلکه شیوه زیستن، نوع مواجهه با انسان‌ها، زبان بدن، سبک‌گفت‌وگو و مناسبات انسانی حضرت آیت‌ا... خامنه‌ای را نیز ثبت می‌کند؛ عناصری که معمولاً در روایت‌های رسمی کمتر مجال ظهور پیدا می‌کنند. همین ویژگی است که «غیررسمی» را به اثری فراتر از یک مجموعه آرشیوی تبدیل کرده است و آن‌را در مقام سندی تصویری برای مطالعه تاریخ معاصر ایران قرار می‌دهد.

انضامی نزدیک

از منظر فنی، «غیررسمی» واجد ویژگی‌های درخور توجهی است که از جمله مهم‌ترین آن‌ها می‌توان به انتخاب فریم‌ک و آگاهانه «قاب نزدیک» به جای «قاب رسمی‌مدیوم» اشاره کرد. دوربین این اثر، در بسیاری از لحظات، به جای آنکه بر

پنجشنبه‌ای رهبر انقلاب» تولید شده، کوشیده است تا راهی متفاوت از الگوهای مرسوم مستندسازی سیاسی را در پیش بگیرد. «غیررسمی» نه‌در پی بازخوانی رویدادهای کلان سیاسی است و نه قصد دارد کارنامه‌ای تاریخی از یک دوره طولانی مدیریت و رهبری حضرت آیت‌ا... خامنه‌ای ارائه کند. اهمیت این مستند اما، دقیقاً در نقطه دیگری نهفته است؛ در تلاش برای نمایش لحظاتی که معمولاً پشت‌سد اخبار، گزارش‌ها و تصاویر رسمی پنهان می‌مانند.

شکوه فضا یا ابعاد تشریفاتی جلسات پنجشنبه‌ای تأکید کند، به دنبال ثبت جزئیات انسانی است؛ لبخند‌ها، مکث‌ها، نگاه‌ها، واکنش‌های ناگهانی، شوخی‌های کوتاه و لحظاتی که معمولاً از چشم دوربین‌های خبری پنهان می‌مانند. تدوین مجموعه نیز در خدمت همین رویکرد قرار گرفته است. تصاویر آرشیوی صرفاً به عنوان اسناد تاریخی استفاده نمی‌شوند، بلکه با چینی‌شدن همدند به عناصر روایی تبدیل می‌شوند. ریتم نسبتاً آرام اثر به مخاطب فرصت می‌دهد تا به جای دنبال‌کردن یک خط داستانی پرحادثه، در فضای جلسات تنفس کند و با کیفیت روابط انسانی شکل‌گرفته در آن‌ها مواجه شود. علاوه بر این، پرهیز از اغراق‌های رایج در برخی آثار پرتره‌محور، از دیگر نقاط قوت آن است. «غیررسمی» در بهترین لحظات خود تلاش می‌کند اجازه دهد که تصاویر سخن‌گویند، رویکردی که به اعتبار مستند کمک کرده و حسایش را با قالب‌های تبلیغاتی کاملاً جدا کرده است.

ادامه مسیر

ارزش اصلی «غیررسمی» شاید در این باشد که نشان داد هنوز می‌توان از دل آرشیوها، خاطرات و روایت‌های کمتر دیده شده مرتبط با رهبری شهید ایران، آثاری تازه و تأثیرگذار خلق کرد. این مجموعه ثابت‌کرد که حتی درباره شخصیت‌هایی که دهه‌ها در معرض دید افکار عمومی قرار داشته‌اند نیز همچنان امکان کشف زوایای جدید وجود دارد. بدین ترتیب، «غیررسمی» بیش از آنکه صرفاً مستندی درباره یک شخصیت سیاسی باشد، برجسته‌است، با یادآوری این حقیقت که گاهی با چرخاندن دوربین به سمتی دیگر، می‌توان روایتی تازه از واقعیتی آشنا ساخت، روایتی که نه در سالن‌های رسمی و پشت‌تربوین‌ها، بلکه در پشت‌درهای نیمه‌باز شکل می‌گیرد و درست به همین دلیل است که ماندگارتر به نظر می‌رسد.

گزارشی از اجرای دوباره سوگ‌خوانی «عین» در تماشاخانه استاد نوری

عاشورا از دریچه‌ای دیگر

روایت کربلا را پیش می‌برند. خازنی می‌افزاید: برای کامل شدن این روایت، شخصیت‌هایی همچون مشک، خیمه، مشعل، کاسه و حتی نعل اسب‌ها نیز در دل نمایش جان گرفته‌اند. این شخصیت‌پرداز‌ها باعث می‌شود مخاطب، واقعه عاشورا را نه فقط از نگاه انسان‌ها، بلکه از منظر عناصر حاضر در آن میدان نیز تجربه کند. او پژوهش تاریخی را مهم‌ترین بخش تولید متن می‌داند و می‌گوید: نگارش چنین اثری بدون مراجعه به منابع متعدد ممکن نبود. یکی از دشوارترین بخش‌های کار، شخصیت‌بخشی به عناصری بود که پیش از این کمتر از این زاویه به آن‌ها پرداخته شده است. همچنین باید روایت

احمد مطبوعی | سوگ‌خوانی «عین» از گروه فرهنگی و هنری «ماهو»، بار دیگر در تماشاخانه استاد نوری روی صحنه رفته است؛ اجرایی که می‌کوشد با فاصله‌گرفتن از روایت‌های مرسوم، مخاطب را به تأملی دوباره در حماسه عاشورا دعوت کند. این اثر با محوریت شخصیت حضرت ابوالفضل العباس^(ع)، تلاش دارد مفاهیم عمیق نهضت کربلا را در قالبی نمایشی و متناسب با زبان مخاطب امروز بازآفرینی کند. در گفت‌وگو با جمعی از عوامل این اثر، نگاهی به ایده شکل‌گیری، شیوه روایت و دغدغه‌های گروه «ماهو» انداخته‌ایم.

گزارش

وقتی آب و خاک، راویان کربلا می‌شوند

سیدمحمد رضا خازنی، نویسنده سوگ‌خوانی «عین»، درباره ایده اصلی نمایش می‌گوید: امسال تلاش کردیم به جای روایت مستقیم واقعه عاشورا، از زاویه‌ای متفاوت به این حماسه نزدیک شویم. به همین دلیل، دو عنصر تأثیرگذار صحرای کربلا یعنی بیابان و آب‌فرا را به عنوان شخصیت‌های اصلی روایت انتخاب کردیم. او توضیح می‌دهد: در منابع تاریخی، کربلا تنها یک مکان نیست؛ این سرزمین پیشینه و هویتی دارد. از سوی دیگر، فرات نیز صرفاً یک رودخانه نیست، بلکه نماد عطشی است که در متن واقعه عاشورا جایگاه ویژه‌ای پیدا کرده است. در نمایش، این دو عنصر با یکدیگر وارد گفت‌وگو می‌شوند و هر کدام از زاویه نگاه خود،

ایستگاه هنر

پژمان شاهرودی، نویسنده و کارگردان کشور در شهد از الزامات تئاتر خیابانی گفت

تئاتر خیابانی؛ از انتخاب فرم تا تسخیر مخاطب

ریحانه موسوی

کارگاه تخصصی «فرایند تولید نمایش خیابانی؛ از فرم تا محتوا» برای علاقه‌مندان به خلق و اجرای نمایش خیابانی در حوزه هنری استان برگزار شد. در این نشست تخصصی، پژمان شاهرودی، نویسنده و کارگردان تئاتر، با تکیه بر تجربه‌های عملی خود، به بررسی مراحل تولید نمایش خیابانی، از شکل‌گیری ایده و انتخاب فرم مناسب تا پرداخت محتوا، ارتباط با مخاطب و اجرای موفق پرداخت.

مخاطب اصلی تئاتر خیابانی مردم‌عادی هستند

پژمان شاهرودی، مردم‌عادی جامعه را مخاطب اصلی تئاتر خیابانی دانست و بیان کرد: ما از صحنه به خیابان آمدمیم تا برای مردمی که دوست ندارند به سالن بیایند، انتخابشان دیدن نمایش نیست و اصلاً آن‌را دوست ندارند، نمایش اجرا کنیم. وی اضافه کرد: در تئاتر صحنه‌ای مخاطب آگاهانه انتخاب می‌کند که چه نمایشی را با چه موضوع و سوزی‌ای ببیند، در صورتی که تئاتر خیابانی یک تعریف بسیار درست دارد و می‌گوید مخاطبی درگیر روزمرگی زندگی خود و در حال عبور از یک محل پرتردد است، که با یک اتفاق از پیش تعیین نشده روبه‌رو می‌شود که دغدغه زندگی اوست؛ یعنی نمی‌دانسته قرار است اینجا تئاتر اجرا شود. بدین ترتیب اینکه در پوستر تئاتر‌های جشنواره فجر مکان آن نوشته می‌شود اشتباه است؛ زیرا مخاطب تئاتر خیابانی اندیشمندان نیستند، بلکه مردم کف جامعه هستند.

وی در بیان هدف اجرای تئاتر خیابانی توضیح داد: مقصود این است که وقتی از سالن بیرون می‌آییم و محصول فرهنگی خود را در خیابان عرضه می‌کنیم، تغییری در مخاطب ایجاد کنیم. بدین ترتیب او از یک عنصر خنثی به یک عنصر‌کنشگر تبدیل شده و وارد قصه ما خواهد شد. این کارگردان معتقد است تئاتر خیابانی باید برخاسته از بطن زندگی مردم عام جامعه باشد و ما با خواص هیچ کاری نداریم.

وی ادامه داد: زمانی یک نمایش خیابانی در حال اجرا را دیدم که به موضوع نفت در دوران قاجار می‌پرداخت؛ دغدغه امروز مردم عادی ما چنین چیزی نیست. مسئولیت ما در نمایش خیابانی این است که وقتی کسی در حال عبور است، بایستد و نمایش او را درگیر خودش کند. ما برای مخاطب نسخه تجویز نمی‌کنیم، بلکه قرار است او را به تفکر برسانیم.

وی با تأکید بر اینکه در نمایش خیابانی باید بدانیم چه چیزی را برای چه کسی و چگونه اجرا کنیم، گفت: مردم عام تاب اتفاقات ثقیل را در خیابان ندارند. وقتی از خانه بیرون می‌آیید، به هرجا که می‌روید حداقل سه سوه بکر برای تئاتر خیابانی می‌توانید پیدا کنید. گرانی، اعتیاد، معضلات اجتماعی، محیط زیست، قوانین راهنمایی و رانندگی و... همگی می‌توانند سوزی خلق اثر باشند. شاهرودی بیان کرد: در تئاتر خیابانی نباید شعار بدهید و شیوه‌روشنفکری را در پیش بگیرید؛ زیرا مردم خوششان نمی‌آید. من با دیدن اخبار، سوزی‌ای را کار کردم تحت عنوان اینکه چرا باید یک نخبه در کشور ما بیکار باشد و با زبان طنز به آن پرداختم. با دیدن چنین موضوعاتی مخاطب به تفکر می‌رسد که، چرا باید یک نخبه انتخاب‌کند که سرنوشتش این باشد. برخی می‌گویند ما در این کشور نمی‌توانیم اعتراض کنیم، اما یکی از مشخصه‌های تئاتر خیابانی اعتراض به وضع موجود و تلاش برای تغییر آن است.

لزوم پرداختن به سیاست در تئاتر خیابانی

وی بیان کرد: در نمایش خیابانی حتماً به سمت سیاست بروید اگر کار سیاسی نباشد و صرفاً اتفاقی فاقد اهمیت باشد، توجهی به آن نمی‌شود. در اجرای تئاتر خیابانی طرفدار حزب خاصی نیستیم؛ اما احزاب مختلف مخاطب ما هستند. آنچه که این ایام در تجمعات تحت عنوان نمایش خیابانی اجرا می‌شود، بیشتر روایتگری یک هنرمند است تا تئاتر خیابانی.

این نویسنده تئاتر، بر اهمیت نگارش متن توسط خود نویسنده تأکید کرد و افزود: به هوش مصنوعی پناه نبرید، ما برای انجام کاری چند نفر از نویسندگان درجه یک کشور را دعوت کردیم، وقتی متن‌ها را دیدیم بیشتر آن‌ها از هوش مصنوعی استفاده کرده بودند.

وی از محدودیت نداشتن در انتخاب تعداد شخصیت برای نمایش خیابانی سخن گفت و یادآور شد: پیشنهاد من این است که اضافه‌گویی نکنید، اگر یک صحنه، نماد یا پاراگرافی در متن شما اضافه است آن‌را حذف کنید. با آزمون و خطا کردن می‌توانید موفق شوید و یک روش جدید ایجاد نمایید. اگر از هر وسیله‌ای که دیدن آن برای مخاطب جذاب، قابل حمل باشد و در یک لحظه تولید شود و در لحظه‌ای خراب گردد استفاده کنید، برگ برنده با شماست.

وی در پایان گفت: کارگردان باید بازیگری را انتخاب کند که بتواند از پس ایده و فکری که در سر او است بر بیاید؛ بازیگرانی هستند که اگر یک خط متن به آن‌ها بدهیم می‌دانند آن را چگونه پیش ببرند. از این جهت کارگردان در انتخاب متن، بازیگر، شیوه اجرا و انتخاب موسیقی نقش مهمی دارد. اگر زمانی خواستید با تصویرسازی نمایش خود را جلو ببرید، فرم و محتوا را در خدمت یکدیگر دربیابید.